

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Кравченко Марина Сергіївна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

ORCID: 0000-0003-2185-178X

У статті досліджено сучасні моделі організації волонтерської діяльності в закладах вищої освіти.

Розглянуто питання сутності та актуальності волонтерської діяльності молоді. Проаналізовані сучасні наукові публікації, які стосуються волонтерства. На основі аналізу публікацій зроблено висновок про те, що недостатньо вирішеним залишається питання про форми і моделі залучення студентів до волонтерської діяльності в конкретних університетах.

У роботі виокремлено основні моделі волонтерської діяльності: інтегрована модель, автономна модель (модель незалежної ініціативи), партнерська модель, модель студентських об'єднань, інституційна модель (офіційна підтримка адміністрації) та модель соціальних інновацій. Наведено часткові результати анкетування студентів щодо ефективності організації волонтерської діяльності в ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет». За результатами опитування зроблено висновки про те, що волонтерська діяльність в університеті організовано на достатньому високому рівні, а також про те, що студентські об'єднання та організації мають найважливішу роль в становленні та організації волонтерських заходів.

У статті зроблено загальні висновки щодо необхідності залучення студентів до волонтерської діяльності як елемента їх соціалізації в сучасному суспільстві. Також було зроблено висновок про те, що незважаючи на те, що волонтерська діяльність є ініціативною, все ж таки її необхідно належним чином організовувати для досягнення ефективного результату.

Ключові слова: волонтер, волонтерство, модель волонтерської діяльності, заклади вищої освіти, студенти, організація волонтерської діяльності.

Kravchenko M. Modern models of the organization of volunteer activities in institutions of higher education in Ukraine

The article examines modern models of organizing volunteer activities in institutions of higher education.

The issue of the essence and relevance of volunteering activities of modern youth is considered. Modern scientific publications related to volunteering are analyzed. Based on the analysis of publications, it was concluded that the issue of

forms and models of student involvement in volunteering at specific universities remains insufficiently resolved.

The main models of volunteer activity are grouped in the following types: integrated model, autonomous model (independent initiative model), partnership model, student association model, institutional model (official support of the administration) and social innovation model.

The paper presents the partial results of a student survey on the effectiveness of the organization of volunteer activities at the Pryazovsky State Technical University. Based on the results of the survey, it was concluded that volunteer activities at the university are organized at a sufficiently high level, and that student associations and organizations have the most important role in the formation and organization of volunteer activities.

The article draws general conclusions regarding the need to involve students in volunteer activities as an element of their socialization in modern society. It was also concluded that despite the fact that volunteering is proactive, it still needs to be properly organized to achieve an effective result.

Keywords: *volunteer, volunteering, model, institutions of higher education, studentship, student, organization of volunteering.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день волонтерська діяльність є одним з ключових чинників в формуванні свідомого громадянського суспільства як в Україні, так і за кордоном. Однією з основних ланок, де волонтерська діяльність може бути розгорнута в повній мірі по всіх можливих напрямках – це навчальні заклади.

Різноманіття напрямів, форм та методів волонтерської діяльності відкриває широкі перспективи для активізації духовного, інтелектуального та культурного потенціалу, що детермінує розвиток людини і суспільства як сьогодення, так і майбутнього [1]. Отже організація роботи волонтерів в закладах вищої освіти набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний етап розвитку наукових досліджень в сфері волонтерської діяльності характеризується великим розмаїттям наукових публікацій за різними напрямками. Так, наприклад, Ж. Сидоренко, О. Яковліва, К. Поліщук, а також С. Демида, М. Носок концентрують увагу в своїх публікаціях на мотивації молоді до волонтерської діяльності [2; 3]. Вони вважають, що мотиви різняться між собою і залежать від напрямку волонтерської роботи, але спільним є бажання

кожного змінити свідомість інших щодо важливості своєї участі у вирішенні соціально-значущих питань і побудувати якісно нове суспільство. Наукова публікація І. Козубовської, Р. Козубовського, М. Постолюк присвячена питанням зарубіжного досвіду участі студентської молоді в волонтерській діяльності [4]. У ході дослідження виявлено, що на базі навчальних закладів організують волонтерські центри та реалізують студентські волонтерські програми, які спрямовані на вирішення соціальних проблем конкретної спільноти, проблеми забезпечення зайнятості молоді та ін. Низка авторів, а саме Ю. Кривенко, О. Остапчук, Н. Павлік приділяють увагу в публікаціях загальним питанням розвитку волонтерства в молодіжній середі, поняттю «волонтерство», а також питанням розвитку волонтерства під час війни [4]. Автор Ю. Кривенко наполягає на тому, що Закон України «Про волонтерську діяльність» який був прийнятий в 2011 році, необхідно адаптувати його до потреб сьогодення. На її думку потрібно більш чітко визначити поняття волонтерської діяльності, а саме: волонтерська діяльність – добровільна, безоплатна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями [5].

Незважаючи на велику кількість публікацій пов'язаних з волонтерством не вирішеною залишається проблема вибору найбільш ефективної моделі волонтерської діяльності в конкретному навчальному закладі за принципом залучення до неї студентської молоді.

Мета дослідження – з'ясування рівня залученості студентів до волонтерських ініціатив, мотиваційних чинників та проблем, що виникають під час організації волонтерської діяльності в університетах та обґрунтування моделей організації волонтерської діяльності в конкретному закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Волонтерство є дуже важливою складовою громадянського суспільства. За допомогою волонтерства в суспільстві підтримуються і підсилюються такі загальнолюдські цінності, як милосердя, турбота, допомога; люди реалізують свої можливості, повністю

розкривають свій людський і професійний потенціал; встановлюються зв'язки, які сприяють вирішенню важливих життєвих питань багатьох людей.

Сьогодні в зв'язку з воєнною агресією Російської Федерації волонтерська діяльність в Україні стає надзвичайно актуальною. До неї залучається все більше людей. Особливо важливою вона є для майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери: вчителів, соціальних працівників, вихователів закладів дошкільної освіти. Якості, які розвиваються у студентів, залучених до волонтерської діяльності, сприяють формуванню професійної спрямованості майбутніх фахівців, готовності продуктивно взаємодіяти з людьми, надавати їм допомогу [6].

Як відомо студентська молодь – це найбільш активна, мобільна і динамічна частина населення. Студентська молодь є особливою перехідною групою, яка отримує професійні знання та починає трудову кар'єру [10]. Важливою особливістю студентства є те, що активна взаємодія з різними соціальними утвореннями суспільства, а також специфіка навчання в університеті створюють для студентів великі можливості для спілкування та реалізації свого потенціалу. В свою чергу, волонтерська діяльність дає можливість студенту проявити себе в колективі, вчить доброті та співчуттю та дає можливість отримати вкрай необхідні навички для соціалізації молодої людини в суспільстві [11].

Проаналізувавши форми залучення студентської молоді до процесу волонтерства ми дійшли висновку, що в Україні існують кілька моделей організації волонтерської діяльності в закладах вищої освіти, кожна з яких залежить від підходу університетів до залучення студентів до волонтерства, а також від наявності ресурсів, партнерських зв'язків та законодавчих обмежень.

Основні моделі організації волонтерської діяльності в закладах вищої освіти представлено на рис. 1.

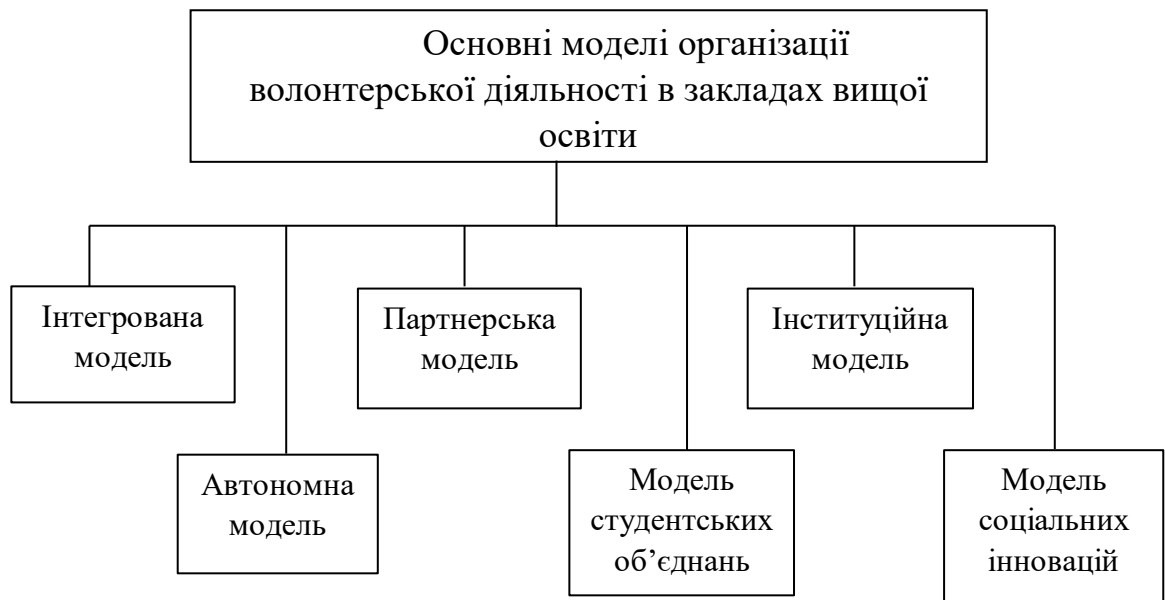

Рис. 1 Основні моделі організації волонтерської діяльності в закладах вищої освіти

1) *Інтегрована модель* передбачає повну інтеграцію волонтерської діяльності у навчальний процес. В університетах, що використовують цей підхід, волонтерська діяльність може бути зарахована як частина академічної програми, наприклад, через:

- навчальні курси з соціальної роботи або громадянської активності, що включають практичну волонтерську діяльність;
- зарахування волонтерських годин до навчальної практики або як частину дипломної роботи;
- оцінювання волонтерської активності у формі додаткових балів або сертифікатів.

Сприяти інтеграції волонтерства в освітній процес має новий законопроект № 11159 «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку волонтерства серед здобувачів освіти». Цей закон повинен буде регламентувати визнання компетентностей, які здобули студенти під час волонтерської діяльності як результати неформальної та інформальної освіти; зарахування годин волонтерства до навчальної практики студентів; документальне підтвердження волонтерської діяльності. Ухвалення такого закону стане ще

одним великим кроком назустріч визнанню важливості волонтерської діяльності у вищих навчальних закладах [7].

2) *Автономна модель (модель незалежної ініціативи)* базується на автономії студентів і студентських організацій у створенні та реалізації волонтерських ініціатив. У такому випадку університет надає мінімальну адміністративну підтримку, але студенти самостійно організовують волонтерські проекти та ініціативи. Університети можуть надавати інфраструктурні ресурси, такі як приміщення або матеріали.

Прикладом можуть слугувати студентські волонтерські організації, які діють незалежно від університетської адміністрації, але використовують університетські ресурси для проведення заходів.

3) *Партнерська модель* передбачає тісну співпрацю між університетом та зовнішніми партнерами, такими як громадські організації, бізнеси або міжнародні організації. Університет виступає як посередник між студентами і зовнішніми організаціями, спрямовуючи студентів на конкретні волонтерські проекти.

Особливостями організації волонтерської діяльності в університеті на засадах партнерської моделі є наступні:

- співпраця з місцевими та міжнародними НГО для реалізації спільних проектів;
- участь студентів у волонтерських програмах, організованих партнерами (наприклад, екологічні акції, соціальні ініціативи);
- спільні заходи з представниками бізнесу або органів місцевої влади.

Приклад: співпраця університету з великими міжнародними організаціями, такими як Червоний Хрест, або місцевими громадськими організаціями, які працюють над соціальними проектами.

Як приклад ефективної співпраці університету з громадськими організаціями може слугувати ГО «Майбутнє Маріуполя» що була створена за ініціативою студентів та викладачів ДВНЗ «ПДТУ» для організації волонтерського руху під назвою «100 годин волонтерства». В умовах викликів

воєнного часу ДВНЗ «ПДТУ» реалізує новий важливий проєкт разом з ГО «Майбутнє Маріуполя» пов'язаний з підвищенням комфортності гуртожитків для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та студентів університету. Через бойові дії в Україні багато студентів втратили можливість жити у своїх домівках, тому проєкт націлений на облаштування гуртожитків, створення комфортних умов для проживання та навчання. До цього проєкту активно залучалася молодь і волонтери як зі сторони громадської організації, так і зі сторони університету, які проводили ремонти, покращували умови житла, допомагали з облаштуванням інфраструктури та побуту.

4) *Модель студентських об'єднань* передбачає, що волонтерські проєкти організовуються студентськими організаціями або студентськими радами, які мають офіційну підтримку університету. Ці організації координують волонтерську діяльність, організовують заходи, залучають студентів і співпрацюють з зовнішніми партнерами.

Особливостями організації волонтерської діяльності на засадах цієї моделі є наступні:

- створення спеціальних волонтерських клубів або об'єднань;
- організація регулярних волонтерських акцій і проєктів;
- співпраця з іншими студентськими організаціями як всередині країни, так і за її межами.

Як приклад наведемо дві студентські організації, які створені в ДВНЗ «ПДТУ» і мають багатий досвід організації волонтерських заходів. Це Студентський Сенат при ДВНЗ «ПДТУ» та студентська секція профкому при ДВНЗ «ПДТУ». Благодійні та соціальні ініціативи цих організацій користуються популярністю, завдяки їх роботі велика кількість студентів має можливість долучитися до волонтерської діяльності.

5) *Інституційна модель (офіційна підтримка адміністрації)* базується на підтримці з боку адміністрації університету, яка безпосередньо організовує або координує волонтерську діяльність. У такому випадку університет має

окремий підрозділ або координатора, що відповідає за організацію волонтерської діяльності студентів.

Ключові елементи:

- наявність окремого департаменту або офісу волонтерства, що координує діяльність;
- офіційна співпраця з місцевими органами влади та бізнесами для реалізації соціальних проектів;
- підтримка студентів через тренінги, ресурси та адміністративну допомогу.

На жаль, не в багатьох університетах створені такі структури. Однак низка університетів ідуть цим шляхом, а саме ДНУ ім. О. Гончара коли створили Центр соціальних ініціатив та волонтерства при університеті. Метою діяльності Центру соціальних ініціатив і волонтерства є підготовка студентів до здійснення професійних функцій шляхом залучення їх до добровільної діяльності, підтримка і розвиток соціальних ініціатив студентської молоді, сприяння реалізації державної політики у сфері соціально-педагогічної роботи, сприяння створенню оптимальних умов для творчого розвитку особистості студентів, формування її соціально-громадського досвіду, професійно-особистісних якостей, гармонії взаємин у суспільстві [8].

б) Модель соціальних інновацій фокусується на створенні нових підходів до вирішення соціальних проблем через волонтерську діяльність, де студенти виступають ініціаторами інноваційних соціальних проектів. Університет може надавати інкубаційні програми для підтримки таких проектів.

Особливостями організації волонтерської діяльності за цією моделлю є:

- інноваційні підходи до волонтерської діяльності (стартапи, соціальне підприємництво);
- підтримка університетом проектів, спрямованих на вирішення соціальних проблем через інновації;
- створення умов для розвитку креативних волонтерських ідей.

Це можуть бути програми соціального підприємництва, де студенти розробляють проекти, що спрямовані на вирішення суспільних проблем.

Розглянувши моделі організації волонтерської діяльності у закладах вищої освіти та з метою підтвердження гіпотез нами було проведено соціологічне опитування для більш детального розгляду процесу залученості студентів до волонтерської діяльності і ефективності її організації за цими моделями.

За результатами опитування було зроблено кілька висновків:

1) На питання «Ваш досвід участі у волонтерських проектах та ініціативах» більше половини студентів дали відповідь, що хоча б кілька разів брали участь в таких заходах (рис. 2)

7. Ваш досвід участі у волонтерських проектах та ініціативах
27 відповідей

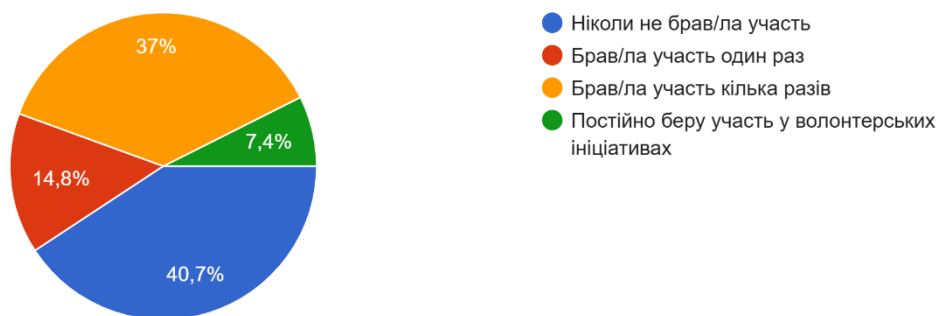

Рис. 2 Результати опитування серед студентів за питанням: Ваш досвід участі у волонтерських проектах та ініціативах

2) На питання про те, звідки студенти дізнаються про волонтерські ініціативи, абсолютна більшість респондентів, а саме 66,7%, відповіли: «Від студентських організацій» (рис. 3).

2. Як ви дізнаєтесь про волонтерські програми у вашому університеті? (можна вибрати кілька варіантів)

27 відповідей

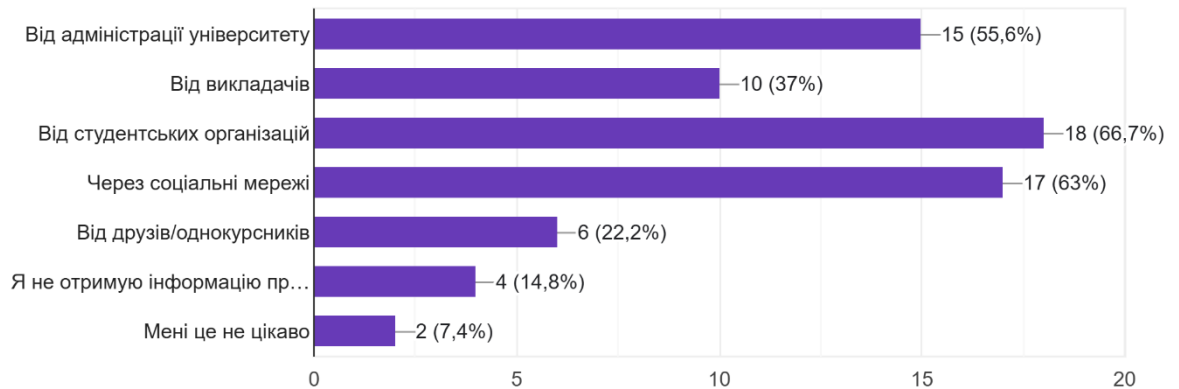

Рис. 3 Результати опитування серед студентів за питанням: Як ви дізнаєтесь про волонтерські програми у вашому університеті?

3) Рівень підтримки університетом волонтерських програм респондентами було оцінено наступним чином:

Таблиця 1

Підтримка університетом волонтерських програм

№	Рівень підтримки університетом волонтерських ініціатив студентства	Кількість %
1	Дуже висока	21,4
2	Висока	42,9
3	Середня	17,9
4	Низька	10,7
5	Студентство не має ініціатив	21,4

4) Залученість студентських організацій до волонтерської діяльності представлено на рис. 4

7. Як ви оцінюєте рівень залученості студентських організацій у розвиток волонтерської діяльності у вашому університеті?

28 відповідей

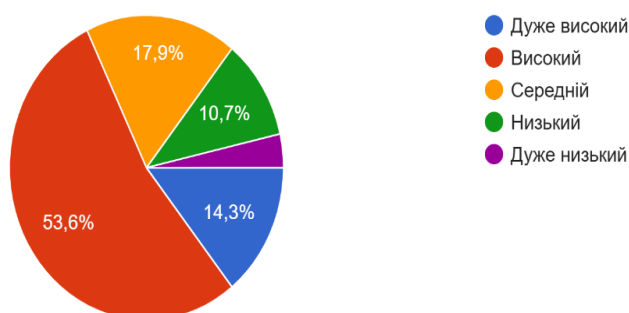

Рис. 4. Відповіді на питання «Як ви оцінюєте рівень залученості студентських організацій у розвиток волонтерської діяльності у вашому університеті?»

5) У блоці питань про проблеми які виникають на всіх етапах волонтерської діяльності в університеті найбільша кількість відповідей пов'язана з недостатністю інформаційного забезпечення процесу, нестача інформації у конкретних студентів (більше 50% відповідей). Насамперед вважаємо, що дистанційний режим роботи університетів в умовах воєнного стану в Україні накладає великий відбиток на комунікаційні можливості та спроможність залучити максимально можливу кількість студентів до волонтерства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті дослідження ми дійшли висновку, що волонтерська діяльність займає окреме місце в різнобарвності видів діяльності університетів. Незважаючи на те, що волонтерська діяльність є самостійною ініціативою, найбільшого результату у волонтерських ініціативах було досягнуто лише в тому випадку, коли ця діяльність була заздалегідь продумана та організована відповідними департаментами, студентськими або громадськими організаціями. Чудовий вислів «Найкраща імпровізація - це добре спланована імпровізація» має своє відображення і у волонтерській діяльності, адже тільки за умови правильної

організації, координації та підтримки волонтерських ініціатив досягається дійсно важливий результат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудар Х. Олійник Г. Модель організації волонтерської роботи студентів. *Збірник тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених (м. Тернопіль, 4-5 травня 2023 р.)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 232-236. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30200/1/Dudar.pdf>

2. Сидоренко Ж., Яковліва О., Поліщук К. Мотивація волонтерської діяльності студентської молоді під час війни. *Наукові перспективи*. 2023 №3 (33).С. 415-427.

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/4202/4225>

3. Демида С.М., Носок М. С. Мотивація студентів до волонтерської діяльності. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2016. № 13. С. 168-174. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vldubzh_2016_13_25

4. Козубовська І.В. Козубовський Р.В. Постолук М.І. Зарубіжний досвід участі студентської молоді у волонтерській роботі в громаді. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25312/1/%D0%97%D0%90%D0%A0%D0%A3%D0%91%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%92%D0%86%D0%94%20%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A1%D0%A2%D0%A3%D0%94%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%9E%D0%87%20%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%94%D0%86%20%D0%A3%20%D0%92%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%86%D0%99%20%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A2%D0%86%20%D0%92%20%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%94%D0%86.pdf>

5. Кривенко Ю. В. Волонтерська діяльність: поняття та ознаки. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 41-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2015_18_11

6. Залучення майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери до волонтерської діяльності (методичні рекомендації) / уклад. Козубовська І.В., Козубовський Р.В., Милян Ж.І. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2022. 34 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/47499/1/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%281%29.pdf>

7. Як зробити волонтерство частиною освітнього процесу: рекомендації, нормативка та 52 мільйони гривень на ЗСУ лише в одній області URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-zrobyty-volonterstvo-chastynoyu-osvitnogo-protsesu-rekomendatsiyi-normatyvka-ta-52-miljony-gryven-na-zsu-lyshe-v-odnij-oblasti/>

8. Офіційна сторінка Центру соціальних ініціатив і волонтерства. URL: <https://www.fpsso.dp.ua/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80/>

9. Грибушенкова А. Г. Студентська молодь на ринку праці. *Молодіжний соціологічний форум*, квітень, 2020. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/98b6b7f6-b900-4ebb-a672-da7f6aba4cb6/content>

10. Будає В., Олексюк О. Особливості студентської молоді як суб'єкта освітнього простору університету. *Науковий вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 4 (63). URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-63-2019-8.pdf>

REFERENCES

1. Dudar, Kh., Oliinyk, H. (2023). Model orhanizatsii volonterskoi roboty studentiv [Model of organization of volunteer work of students]. *Stratehii naukovooho poshuku v sotsialnii roboti, sotsialnii pedahohitsi ta sotsialnii osviti:*

polifunktsionalnist ideiu (m. Ternopil, 4-5 travnia 2023 r.). Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 232-236. Retrieved from: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30200/1/Dudar.pdf> [in Ukrainian].

2. Sydorenko, Zh., Yakovliiva, O. & Polishchuk, K. (2023). Motyvatsiia volonterskoi diialnosti studentskoi molodi pid chas viiny [Motivation of volunteer activity of student youth during the war]. *Naukovi perspektyvy*, 3 (33), 415-427. Retrieved from: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/4202/4225> [in Ukrainian].

3. Demyda, S.M., Nosok, M. S. (2016). Motyvatsiia studentiv do volonterskoi diialnosti [Motivation of students to volunteer]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu bezpeky zhyttiediialnosti*, 13, 168-174. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vldubzh_2016_13_25 [in Ukrainian].

4. Kozubovska, I.V. Kozubovskyi, R.V. & Postoliuk, M.I. Zarubizhnyi dosvid uchasti studentskoi molodi u volonterskii roboti v hromad [Foreign experience of participation of student youth in volunteer work in the community]. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25312/1/%D0%97%D0%90%D0%A0%D0%A3%D0%91%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%92%D0%86%D0%94%20%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A1%D0%A2%D0%A3%D0%94%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%9E%D0%87%20%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%94%D0%86%20%D0%A3%20%D0%92%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%86%D0%99%20%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A2%D0%86%20%D0%92%20%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%94%D0%86.pdf> [in Ukrainian].

5. Kryvenko, Yu.V. (2015). Volonterska diialnist: poniattia ta oznaky [Volunteer activity: concepts and signs]. *Chasopys tsyvilistyky*, 18, 41-44. - Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2015_18_11 [in Ukrainian].

6. Kozubovska, I.V., Kozubovskyi R.V. & Mylian Zh.I. (2022). Zaluchennia maibutnikh fakhivtsiv sotsialno-pedahohichnoi sfery do volonterskoi diialnosti (metodychni rekomendatsii) [Involvement of future specialists in the socio-pedagogical sphere in volunteer activities] Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/47499/1/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%>

[BA%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%281%29.pdf](#) [in Ukrainian].

7. Yak zrobyty volonterstvo chastynoiu osvithnoho protsesu: rekomendatsii, normatyvka ta 52 miliony hryven na ZSU lyshe v odnii oblasti [How to make volunteering a part of the educational process: recommendations, regulations and 52 million hryvnias for the armed forces in just one region]. Retrieved from: <https://nus.org.ua/articles/yak-zrobyty-volonterstvo-chastynoyu-osvithnogo-protsesu-rekomendatsiyi-normatyvka-ta-52-miljony-gryven-na-zsu-lyshe-v-odnij-oblasti/> [in Ukrainian].

8. Ofitsiina storinka Tsentru sotsialnykh initsiatyv i volonterstva [Official page of the Center for Social Initiatives and Volunteering]. Retrieved from: <https://www.fpsd.dp.ua/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5..%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80/> [in Ukrainian].

9. Hrybushenkova, A. H. (2020). Studentska molod na rynku pratsi [Student youth on the labor market]. *Molodizhnyi sotsiologichnyi forum*, Retrieved from: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/98b6b7f6-b900-4ebb-a672-da7f6aba4cb6/content> [in Ukrainian].

10. Budak, V., Oleksiuk, O. (2018). Osoblyvosti studentskoi molodi yak subiekta osvithnoho prostoru universytetu [Peculiarities of student youth as a subject of the educational space of the university]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky*. 4 (63). Retrieved from: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-63-2019-8.pdf> [in Ukrainian].